पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT114
पाठ्यक्रमस्यशीर्षकम- मृच्छकटिकम्

क्रेडिटः04 [एकम्क्रेडिटव्याख्यानम्–संघटितकक्ष्यागतिविधेःवैयक्तिकसम्पर्कस्य च १०होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणियथास्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानिअनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम्१५होरासमानंभवति]

पाठ्यक्रमस्यउद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः नाट्यशास्त्रस्य परिचयेन सह अस्मत्पूर्वजानां नाट्यकाराणां नाटकरचनाशैल्याः ज्ञानप्रदानम्, नूतननाटककाव्यादिसर्जनकौशलस्य विकाससम्पदनेन नाट्यशास्त्रीयतत्त्वानां च परिचयप्रदानेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतनाट्यसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं नाट्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययाय अवसरप्रदानमस्ति।

उपस्थितेअनिवार्यता- पाठ्यविषयस्य पूर्णतयाअवबोधायतस्य चलाभानांसुनिश्चयाय छात्राणाम्कक्ष्यासुउपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति।कक्ष्यासुन्यूनतम७५%
उपस्थितिःनभवतिचेत्छात्राणांपरीक्ष्यासुउपवेशस्यअवसरःनिरस्तीकर्तुंशक्यते।

मूल्याङ्कनस्यमापदण्डः–

(क) माध्यमिकीपरीक्षा – 25%
(ख) सत्रान्तपरीक्षा – 50%
(ग) सततम्आन्तरिकमूल्याङ्कनम्–25%
- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

<u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या **विषयः**

१ **प्रथमःभागः**–
- मृच्छकटिकस्यसामान्यःपरिचयः।
- मृच्छकटिकप्रकरणस्यसंक्षिप्तवर्णनम्।
- शूद्रकस्यवंशस्यकृतिनाञ्चपरिचयः।
- मृच्छकटिकेवर्णितासामाजिक-स्थितिः।
- वर्तमानपरिवेशेमृच्छकटिकस्यप्रासङ्गिकता।
- मृच्छकटिकेवर्णित-रसः।

२ **द्वितीयःभागः-(चरित्र-चित्रणम्)**

- चारुदत्तः, धूता
- वसन्तसेना,मदनिका।
- शकारः,शार्विलकः, विदूषकः।

३ **तृतीयःभागः(प्रथमःअङ्क)**

- प्रस्तावना
- सूत्रधार-गृहागमन-नवीनयोजनदर्शनम्-ब्राह्मणानवेषणञ्च
- चारूदत्तविदूषकयोःवार्तालापः।
- वसन्तसेना-शकार-विट-चेटस्यवार्तालापः।

४ **चतुर्थःभागः- (द्वितीयोऽङ्कः)**

- वसन्तसेना-मदनिका
- संवाहक(माथुर-द्युतकर- द्युतक्रीडा)
- कर्णपूरक

५ **चतुर्थःभागः - (तृतीयोऽङ्कः)**

- रेभिलवर्णनम्।
- शर्विलकवर्णनम्।
- धूतायाःवर्णनम्।

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः -SKT115

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – किरातार्जुनीयम्

श्रेयाः 04 - [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, परियोजनायाः / व्यावहारिककार्यस्य / अनुशिक्षणस्य / शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः तात्कालिकजीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव राजनीतेः परिचयप्रदानपूर्वकं किरातार्जुनीयस्य गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(क) माध्यमिकी परीक्षा – 25%

(ख) सत्रान्तपरीक्षा – 50%

(ग) सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ विषयान्तर्वस्तु

अन्वितिसंख्या	विषयः	होराविभागः
१	**कविग्रन्थयोः परिचयः**	(१०)
	➢ कविपरिचयः ➢ कालः ➢ देशः ➢ सम्पूर्णकथा-वस्तु ➢ मूलकथायां परिवर्तानानि ➢ काव्यवैशिष्ट्यम्	
२	**प्रथमसर्गः**	(१५)
	➢ श्लोकव्याख्यानम्	
३	**द्वितीयसर्गः**	(१५)
	➢ श्लोकव्याख्यानम्	

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT120

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् - श्रीमद्भगवद्गीता उपनिषश्च

श्रेयाङ्काः - 04 [एकः श्रेयाङ्कः व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम् – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं वर्तते यत् श्रीमद्भगवद्गीतायाः तृतीयोऽध्यायस्य सम्पूर्णपरिचयः, अथ गीतातत्त्वनिष्पादनञ्च। अपि च वर्तमानसन्दर्भे श्रीमद्भगवद्गीतायाःप्रासङ्गिकतायाः प्रतिपादनम् । इतोऽपि ईशोपनिषदः सम्पूर्णपरिचयः, तत्त्वनिष्पादनञ्च । अपि च वर्तनामसन्दर्भे ईशोपनिषदां प्रासङ्गिकतायाः विवेचनम्।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

श्रीमद्भगवद्गीता

विभाग- क

१. श्रीमद्भगवदगीतायाः परिचयः
२. श्रीमद्भगवदगीतायाः माहात्म्यम्
३. द्वितीयाध्यायस्य सारः

विभाग- ख

नोट – विशेषत्वेन द्वितीय-अध्यायः

१. श्रीकृष्णद्वारा अर्जुनविषादस्य निन्दा
२. युद्धं कर्तुम् अर्जुनस्य संशयः
३. अर्जुनस्य वैराग्यम्
४. श्रीकृष्णस्य वैराग्यम्
५. श्रीकृष्णस्य उपदेशः –आत्मा नित्यं निर्विकारः
६. सदसद् लक्षणम्
७. आत्मस्वरूपस्य वर्णनम्
८. कर्मयोगस्य वर्णनम्
९. निष्कामकर्मविषये उपदेशः

विभाग- ग

१. स्थितप्रज्ञपुरुषविषये अर्जुनस्य प्रश्नः, श्रीकृष्णस्य उत्तरम्
२. इन्द्रियनिग्रहः
३. ब्राह्मीस्थितेः माहात्म्यं वर्णनम्

ईशोपनिषद्

विभाग – घ

१. उपनिषदः सामान्यपरिचयः
२. उपनिषदः संख्या परिचय, ईशोपनिषदः सारः

विभाग – ङ

१. आत्मनः ईशत्वम्
२. अज्ञानस्य निन्दा
३. आत्मास्वरूपम्
४. अभेददर्शकानां स्थिति
५. आत्मनिरूपणम्
६. ज्ञानमार्गकर्ममार्गयोः समुच्चयः एवं तयोः फलम्
७. व्यक्ताव्यक्तयोः समुच्चयः एवं तयोः फलम्
८. उपासकस्य मार्गयाचना
९. मरणोन्मुखस्य उपासकस्य प्रार्थना

सन्दर्भग्रन्थसूची

१. श्रीमद्भगवद्गीता, गीताप्रेस, गोरखपुर
२. ईशादि नौ उपनिषद्, गीताप्रेस, गोरखपुर

पाठ्यक्रमः कूटक्रमाङ्कः –SKT130

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – गीता-प्रबन्धनशास्त्रञ्च

श्रेयाः - 04 [एकश्रेयव्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, परियोजनायाः / व्यावहारिककार्यस्य / अनुशिक्षणस्य / शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रव्यक्तिगतकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिकम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः तात्कालिकजीवनपद्धत्याः वर्तमानकाले उपादेयतायाः बोधेन सहैव श्रीमद्भगवद्गीतायाः पूर्णपरिचयप्रदानपूर्वकं गीताप्रोक्तप्रबन्धनविषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थितेः अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणां कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

(अ) माध्यमिकी परीक्षा	–	25%
(आ)सत्रान्तपरीक्षा	–	50%
(इ) सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम्	–	25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

अन्वितिसंख्या	विषयः	होराविभागः
१.	**प्रबन्धनशास्त्रम्**	(५)
	➢ प्रबन्धने समाविष्टाः विषयाः ➢ प्रबन्धनस्य आवश्यकता ➢ प्रबन्धनस्य मूलतत्त्वानि	
२.	**गीतायां प्रबन्धनदृष्ट्या इन्द्रियमनोबुद्ध्यात्मनां स्तरविन्यासः आत्मनः भूमिका**	(५)
	➢ आत्मनः भूमिका ➢ मनः प्रकृतेरुत्पादः ➢ त्रयाणां गुणानां स्वभावः मनसि तेषां प्रभावश्च	
३.	**मनोनिग्रहः**	(२५)
	➢ संघर्षस्य कारणानि – अज्ञानम्, इन्द्रियाणि ➢ मनः, रजोगुणश्च ➢ मनसः दौर्बल्यम् ➢ मनसः नियन्त्रणसाधनानि – ध्यानम्, समस्या, विधिः ➢ संतुलितं जीवनम् ➢ आहारस्य युक्तता ➢ शारिरिकं मानसिकं अनुशासनम् ➢ संघर्षसमाधानोपायाः ➢ ज्ञानस्य महत्त्वम् ➢ बुद्धेः स्पष्टता ➢ निर्णयस्य प्रक्रिया ➢ इन्द्रियसंयमः ➢ कर्तृत्वपरित्यागः ➢ निष्कामता ➢ परस्य महत्त्वम् ➢ लोकसङ्ग्रहः	
४.	**समर्पणेन प्रबन्धनम्**	(५)
	➢ अहङ्कारस्य विसर्जनस्य ➢ वृथा-विवादस्य वर्जनम् ➢ गुणसङ्ग्रहः	

सन्दर्भग्रन्थाः–

१. मधुसूदनसरस्वतीकृतगूढार्थदीपिकासंस्कृतटीका, श्रीमद्भगवद्गीता, चौखम्बा संस्कृतप्रतिष्ठानम्

२. एस राधाकृष्णन् व्याख्यायाः हिन्दीअनुवादः, श्रीमद्भगवद्गीता, राजपाल एण्ड सन्स, दिल्ली, 1969

पाठ्यक्रमकूटक्रमाङ्कः - SKT144

पाठ्यक्रमस्य शीर्षकम् – **निबन्धोनुवादश्च**

क्रेडिट :04 [एकम् क्रेडिट व्याख्यानम् – संघटितकक्ष्यागतिविधेः वैयक्तिकसम्पर्कस्य च १० होरासमानम्, प्रयोगशालायाः/व्यावहारिककार्यस्य/अनुशिक्षणस्य/शिक्षकनियन्त्रितगतिविधीनां ५ होरासमानम्, अन्यकार्याणि यथा स्वतन्त्रयव्यक्तिगरकार्याणि, सामूहिककार्याणि, निर्धारितानि अनिवार्य/वैकल्पिककार्याणि, साहित्यसमीक्षा, पुस्तकालयकार्याणि, तथ्यसंग्रहाः, शोधपत्रलेखनम्, संगोष्ठीपत्रलेखनादिम् १५ होरासमानं भवति]

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यानि – पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यं छात्रेभ्यः विविधशास्त्राणामवबोधेन सहैव नूतनानुवादसर्जनकौशलस्य विकाससम्पादनेन सहैव संस्कृतवाङ्मयस्य अत्यन्तं विस्तृतसाहित्यस्य परिचयप्रदानपूर्वकं अस्माकं काव्यशास्त्रीयपरम्पराणां विषये गभीराध्ययनाय विश्लेषणाय च अवसरप्रदानमस्ति ।

उपस्थिते अनिवार्यता - पाठ्यविषयस्य पूर्णतया अवबोधाय तस्य च लाभानां सुनिश्चयाय छात्राणाम् कक्ष्यासु उपवेशनम् अत्यन्तमनिवार्यमस्ति । कक्ष्यासु न्यूनतम ७५% उपस्थितिः न भवति चेत् छात्राणां परीक्ष्यासु उपवेशस्य अवसरः निरस्तीकर्तुं शक्यते ।

मूल्याङ्कनस्य मापदण्डः –

माध्यमिकी परीक्षा – 25%

सत्रान्तपरीक्षा – 50%

सततम् आन्तरिकमूल्याङ्कनम् –25%

- पुस्तकालयकार्यम् – 5%
- गृहकार्यम् - 5%
- कक्षापरीक्षा – 10%
- कक्षाप्रस्तुतिः – 5%

❖ <u>विषयान्तर्वस्तु</u>

(भागः – क)

1. वैदिकाः शास्त्रीयाश्च निबन्धाः
   - वेदोऽखिलो धर्ममूलम्
   - उपनिषदां महत्त्वम्
   - रम्या रामायणी कथा / रामायणमुपजीव्यकाव्यम् / आदिकविर्वाल्मीकिः
   - महाभारतम् – ज्ञानपरम्परायाः विश्वकोशः
   - पुराणानां महत्त्वम्
   - रसस्वरूपम्
   - काव्यस्यात्मा ध्वनिः
2. दार्शनिकाः निबन्धाः

- भारतीयदर्शनानां वैशिष्ट्यम्
- योगस्य महत्त्वम्
- सर्वं खल्विदं ब्रह्म
- गीता सुगीता कर्तव्या / गीतायाः महत्त्वम्

3. साहित्यिकाः निबन्धाः
   - नाटकेषु शकुन्तला रम्या/ कालिदासस्य सर्वस्वमभिज्ञानशाकुन्तलम्/ महाकविकालिदासः/ उपमा कालिदासस्य
   - भारवेरर्थगौरवम् / महाकविभारविः
   - दण्डिनः पदलालित्यम्
   - कारुण्यं भवभूतिरेव तनुते / उत्तरेरामचरिते भवभूतिर्विशिष्यते
   - भासो हासः / नाटककारो भासः
   - माघे सन्ति त्रयो गुणाः / महाकविर्माघः
   - नैषधं विद्वदौषधम् / श्रीहर्षः
   - बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्
4. आधुनिकाः निबन्धाः
   - संस्कृतभाषायाः महत्त्वम् / भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं संस्कृतिस्तथा
   - अहिंसा परमो धर्मः
   - पर्यावरणसंरक्षणम्
   - विद्याधनं सर्वधनप्रधानम्
   - जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी
   - संघे शक्तिः कलौ युगे
   - वसुधैवकुटुम्बकम्
   - प्राचीन परम्परायां नारी सशक्तिकरणम् वर्तमान सन्दर्भे विश्लेषणञ्च
   - वैश्विकसमस्या तत्समाधानञ्च
   - भ्रष्टाचारसमस्या तत्समाधानञ्च

(भाग - ख) अनुवाद –

- लिङ्गं वचनञ्च
- कर्ता, कर्म
- उपपदविभक्त्यः
- सर्वनामशब्दाः तेषां प्रयोगश्च
- प्रेरणार्थकधातवः (णिजन्ताः)
- सन्नन्तधातवः
- नामधातवः
- कर्तृवाच्यम्, कर्मवाच्यम्, भाववाच्यञ्च
- वाच्यपरिवर्तनम्
- वाच्यान्तररचना, द्विकर्मकधातूनां वाच्यान्तरम्, द्विकर्मकणिजन्तधातूनां वाच्यान्तरम् च
- सोपसर्गधातवः
- प्रत्ययाः – तव्यत्, तव्य, अनीयर, यत्

- संस्कृतात् हिन्द्यामनुवादः
- हिन्दभाषायाः संस्कृते अनुवादः

सन्दर्भग्रन्थाः–

१ प्रबन्धरत्नाकर, रमेशचन्द्रशुक्लः, चौखम्बाविद्याभवनवाराणसी ।

२ संस्कृतनिबन्धशतकम्, कपिलदेवद्विवेदी, विश्वविद्यालयप्रकाशनम्, वाराणसी ।

३ संस्कृतनिबन्धादर्शः, राममूर्तिशर्मा, साहित्यनिकेतनम्, कानपुरम् ।

४ बृहदनुवादचन्द्रिका, चक्रधरनौटियालहंसः ।